

Nr 13

Utlåtande i anledning av motioner om utredning angående Grubbe och Västerhiske byamäns rätt till fyllnadsskog.

Tredje lagutskottet har behandlat två i riksdagen väckta till lagutskott hänvisade motioner, nr 73¹ i första kammaren av herrar *Jacobsson, Per*, och *Gustafsson, Nils-Eric*, samt nr 99 i andra kammaren av fru *Sandström m. fl.*

I motionerna som är likalydande hemställes, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära en sådan utredning angående Grubbe och Västerhiske byamäns rätt till fyllnadsskog i enlighet med avvitringsdomstolens beslut, att Kungl. Maj:t sedan kan pröva ärendet för slutligt avgörande».

Beträffande de skäl som anförts till stöd för motionärernas hemställan får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas här nedan, hänvisa till motionerna.

Över motionerna har utskottet i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande från kammarkollegiet, lantmäteristyrelsen, domänstyrelsen samt länsstyrelsen i Västerbottens län. Vid frågans bedömande har utskottet därjämte haft tillgång till den i motionerna omförmälda av f. d. förste arkivarien John Bjarne på enskilt uppdrag upprättade promemorian.

Avvittringarna

Forskningen torde numera vara enig om att de stora obebyggda vidderna i norra delarna av riket ännu under medeltiden och början av nya tiden i äganderättsligt avseende var att anse som herrelöst land.² Av avgörande betydelse för rättsutvecklingen på detta område är kungl. förordningen den 19 december 1683. Genom denna förordning, som är den första avvitringsförfattningen, avgjordes för framtiden att mark, som låg obebyggd och varå ingen kunde visa laga fång eller genom hävd eller rågång gjorde anspråk, tillhörde kronan. För att skilja kronans områden från enskildas anbefalldes myndigheterna att verkställa avvitrningar. Om därvid befanns att laga rågång fanns skulle denna respekteras, om icke skulle varje hemman tilldelas ett skäligt utrymme i skog och mark.

Avvittringarna visade sig emellertid vara ett tidskrävande och dyrbart företag och de kom att pågå under närmare 250 år. Helt naturligt har av-

¹ Motionen är i sin helhet tryckt bland andra kammarens motioner.

² Se J. E. Almqvist, Det norrländska avvitringsverket, Sthlm 1928, s. 11.

vittringsverkets historia kommit att präglas av de skilda politiska ideal och växlande nationalekonomiska system som under denna långa tidsrymd avlöste varandra. 1683 års kungörelse kom att under tidernas lopp följas av en mängd andra författningar på området. Under avvitringsverkets första tid var det uppenbart att man i första hand hade bergs- och brukshanteringens bästa för ögonen. Den norrländska 1700-talsavvittringen började 1723 i Medelpad och gick därifrån vidare norrut. Allt ifrån 1740-talet sökte man inom avvitringsverkets ram främja nybyggesverksamheten. Vid de förrättningar, som företogs med stöd av *kungl. instruktionen den 23 maj 1780 för avvitringsrätten i Västerbotten*, blev avvitringarna samtidigt ett skattläggningsförfarande. Genom de avvitringsförfattningar som utfärdades på 1820-talet, sökte man under inflytande av då rådande liberalistiska tankegångar ställa så stora arealer kronojord som möjligt till den enskildes förfogande. Genom en Kungl. förordning 1865 sökte man däremot att i samband med ännu återstående avvitringar bilda kronoparker under allmän förvaltning. Vid 1800-talets avvitringar gjordes 1700-talsavvittringarna delvis om.

För bedömande av det genom motionerna upptagna spörsmålet är 1780 års nyssnämnda instruktion av avgörande betydelse. Enligt instruktionen skulle vid avvitringarna varje hemman tilldelas skog i förhållande till sitt skattetal. Man beräknade skogstilldelningen till mellan 700 och 1 400 tunnland för varje fullt mantal. Goda hemman fick mer och svaga hemman mindre. Innebörden av denna tilldelningsregel förefaller något oklar. Meningen synes dock ha varit, att den som ägde ett hemman om ett mantal och kunde styrka hävd av mer än 1 400 tunnland icke var berättigad att behålla det överskjutande området, med mindre han åtog sig att dels — efter vissa frihetsår — gälda ökesskatt, dels fullgöra av myndigheterna förelagda nyodlingsarbeten. Huru skulle förfaras, om ägaren av ett mantal ej kunde styrka hävd av mer än kanske 200 tunnland, synes icke vara direkt reglerat i författningarna. Då just denna situation under avvitringarna i Västerbottens kustsocknar synes ha varit ganska vanlig, yppades hos de lokala myndigheterna också tvekan om rätta förfaringssättet. Länsstyrelsen förhörde sig fördenskull i skrivelse den 31 mars 1785 till kammarkollegiet, om icke sådana byar skulle erhålla någon ersättning i blivande överloppsmark. Till svar härå avlät kollegiet den 9 maj 1785 en skrivelse till länsstyrelsen. Däri förklarades att författningarna icke medgav, att på nyss nämnt sätt beskaffade byar och hemman ägde rätt att göra anspråk på någon överloppsmark. Häröver anfördes besvär, som dock genom Kungl. Maj:ts brev till kammarkollegiet den 11 september 1787 lämnades utan bifall.

Ur 1780 års instruktion inhämtas vidare att, sedan det till avvitring avsedda området av lantmätare kartlagts och beskrivits, *avvitringsrätten* skulle med ledning härav företaga besiktning och undersökning. Avvitringsrätten utgjordes av en av hovrätten förordnad, med landskapets hushållning förtrogen domare jämte sju nämndemän. Sedan rätten avslutat sitt arbete,

skulle den till länsstyrelsen insända såväl sitt eget som lantmätarens och vederbörande kronombuds utlåtande i saken. På grund av dessa handlingar hade länsstyrelsen därefter att utsätta det tunnlandtal som borde tilldelas varje hemman. Själva avvittringsfrågan hade genom detta stadgande överflyttats från avvittringsrättens till länsstyrelsens avgörande. Denna fråga kunde icke — i motsats till vad som i exempelvis Ångermanland var fallet — fullföljas till lagmansrätten och vidare i domstolsväg. Orsaken härtill var att avvittringen genom 1780 års instruktion övergått till att bli en skattläggningsåtgärd efter »det vissa tunnlandtalet», och skattläggningen hade sedan gammalt lytt under administrativ myndighet.

Den 10 februari 1824 utfärdades avvittringsstadgan för Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län, i vilken stadga bland annat föreskrevs att avvittring skulle ske sockenvis. Den oavvittrade marken skulle därvid dels såsom fyllnad tilläggas svaga hemman, dels indelas och utstakas till nybyggen, dels ock avsättas till kronoparker. Stadgan, som innehåller de grundläggande bestämmelserna för den senare avvittringen i Västerbottens län utom lappmarken, utsäger nämligen, att ändamålet med avvittringen var att skilja kronans marker från enskildas ägor, att av kronans marker tillägga svaga hemman fyllnad i deras behov, att urskilja vad hemman utöver deras mantal och räntor i ägor innehade, att av kronans överloppsmark indela och utstaka nybyggen att av hugade odlare emottagas, samt att genom dessa anstalter bereda för hemmansåborna full visshet och säkerhet om deras ägorymd och för idoga arbetare tillfälle till nya hemmans anläggning på kronans allmänningar och överloppsmarker samt således befrämja landets uppodlande och bebyggande. Varje helt mantal skulle, där tillgången sådant medgäve, tilldelas från 700 till 2 500 tunnland i inägor, skog och utmark, och i förhållande därefter för mindre hemmantal, allt efter markens beskaffenhet och godhet. Impedimenter skulle icke tagas i beräkning. Sådana efter avvittringen återstående kronomarker, som för bristande uppodlingslägenheter icke kunde användas till nyhemmans eller torps anläggning, borde särskilt avrösas och såsom kronoallmänningar vårdas, att till framtida behov begagnas. De skulle icke få bortgivas mot särskild skogsränta, men mulbetet därå finge mot viss avgift upplåtas till andra hemmansägare tills vidare och intill dess kronan ville använda marken på annat sätt. Under förra hälften av 1800-talet beviljade länsstyrelsen anläggning av ett stort antal nyhemman och nybyggen inom den inre delen av Umeå socken, varvid stora skogsområden togs i anspråk. Härigenom försämrades möjligheterna för de redan anlagda och delvis avvittrade byarna i kustlandet att erhålla fyllnad till sina otillräckliga skogsmarker. I samband med att avvittringsarbetet ånyo igångsattes, avlät länsstyrelsen i Västerbottens län år 1859 i ämnet en skrivelse till Kungl. Maj:t med förslag om nedsättning eller minskning i vissa hemmans mantal och ränta. I enlighet med Kungl. Maj:ts brev till kammarkollegiet den 13 januari 1860 föreskrev

kollegiet i skrivelse till länsstyrelsen »att hemman inom Westerbottens län, som vid afvittring funnits, jemförelsevis emot skattetalet, brista i egor, men icke kan på lämpligt ställe erhålla emot egobristen svarande fyllnadsjord, må, efter jemförelse med ortens skattläggningsmethod och i motsvarigt förhållande till egobristen, undfå ersättning eller minskning i hemmanets mantal och ränta, att, när fråga om så beskaffad förmedling uppstår, förslag dertill hör af den landtmätare, som delningsförrättningen verkställer, uppöras och af Styresmannen för afvittringsverket i länet granskas, hvarefter frågan af Eder afgöres genom utslag, som i vanlig ordning underställes KammarCollegii pröfning och fastställelse».

Avvittringen i Grubbe och Västerhiske byar

Den 8 och 9 augusti 1785 sammanträdde avvittringsrätten i Grubbe och Västerhiske byar i Umeå socken av Västerbottens län för att därstädes förätta avvittring. Av domstolens protokoll är följande av särskilt intresse:

Afwittrings Domstolen öfwerwägade altsammans; Och allthenstund Västerhiske och Grubbe byar, funnits innehafwa god och fråstfri åker, någorlunda god äng, och thess utom äro helt nära Umeå Stad belägne, samt således ibland bättre byar i Socknen äro att räkna, i synnerhet hwad åkren beträffar; förthenskull — — — finner wäl Afwittrings Domstolen att ej större utrymme hemmanen i thesse byar rätteligen borde föreslås än högst efter 950 tunneland på Mantalet, men emedan Västerhiske och Grubbe hemmanen warit och än äro trängde på nödig Skog till wedbrand och gärdslle fång, samt nödigt mulbete, och thess utom icke utom hägnad hafwa något tillgångs land icke eller något fiske, och sämre qwarnlägenhet å egen byamark, — — — Ty pröfwar Afwittrings Rätten skjäligit tillstyrka, att hemmanen i thesse Byar till utrymme i Skog och mulbetes mark kunde tilläggas 1000 tunneland efter Mantalet, — — —. Och som byns dugeliga och behålna område endast utgör 1905 tunneland 19 3/4 kappl:d och på byarna efter föreslagne Skogs område 1000 tunneland på Mantalet 8 52/64 Mantal belöper en widd af 8812 tunneland 16 kappeland, och hemmanen således i förenämnde byar finnes wara bristande i Skog och mark af 6906 tunneland 28 1/4 kappl:d, så hemställes tillika Högwälborne Herr Landshöfdingens ompröfwande, om icke förenämnde hemman i Byarne nämde bristande skog och mark utaf nära intill gräntsande Krono Allmänningar och utaf blifwande öfwerlopps marken i Anumark by, ther en del förut innehafwa Skatt och fäbodas, kunde tilldelas.

Sedan avvittringsdomstolens beslut i föreskriven ordning underställts länsstyrelsen, meddelade denna utslag i saken den 29 september 1786. Av utslaget, vilket synes ha vunnit laga kraft, inhämtas följande:

— — — landshöfdinge embetet (har) detta mål uti öfwerwägande tagit, för att enligt Kongl. Mj:ts nådiga instruction af d. 23 maji 1780 utsätta det område, som berörde byar hädanefter skall tilhöra, och i sådan egenskap från den öfriga oafrösade marcken skiljas. Och som af den företedde chartan jemte chartae beskrifningen samt afwittrings rättens yttrande är att intaga, det den under Västerhiske och Grubbe byar hittills nyttjade skog och marck, skall enligt landtmätarens upgift samt afwittrings rättens protocoll och

utlåtande utgöra en widd af 2.095 tl 13 kappl. hwarunder innefattas dugelig jord af inägor 256 tl 15½ kl, skogsängar 713 tl 30 kap:d samt skog 933 tl 22¾ kapl. tilsammans 1.904 tl 3½ kld utbyssmäns utjord om 48 tl 10½ kld samt onyttig marck af sjöar, kärr, myror, mossar, berg, wägar och wattudrag 142 tl 31 kpld, hwilken widd landtmätaren så wäl som afwittrings rätten beskrifwit vara af någorlunda god beskaffenhet och att åker jorden i byarne är skjäligen fråstfri, hwadan ock afwittringsrätten för desse byar föreslagit 1.000 tunnland på manthalet eller efter 8 52/64 mthl 8.812 tunnland 16 kapl:d; I afseende hwarpå samt då ängarne deremot äro af mindre bördighet finner lands höfdinge embetet wäl afwittrings rättens förslag billigt, men som Wästerhiske och Grubbe byar, för det närwarande ej kunna få mera än hwad deras härtills nyttjade by(ars) område medgifwer, och derinom af dugelig jord finnes, som utom de 48 tl 10½ kpld utjordar, hwilka af andre byar innehafwas, ej stiger til mera än 1.905 tl 19¾ kpld tillika med hwad deremellan såsom onyttig jord eller impedimenta förekommer; Ty pröfwar landshöfdinge embetet skjäligt Wästerhiske och Grubbe byar, hela detta område tillägna, thet ther skall innefattas inom de gräntsor och linier, som hittills wanlige warit, och å chartan upritade äro samt widare å sjelfwa marcken meddelst ordenteligen rörlagde rå linia från den öfriga angräntande marcken afskiljas skola, deras rätt dem härwid dock förbehållen, som inom et sådant område kunna wisa sig vara wärckelige ägare eller innehafware af större eller mindre tracter eller deras rätt dertil lagl. styrcka kunna.

I anseende åter til brist som Wästerhiske och Grubbe byar efter afwittrings rättens utlåtande skulle hafwa uti ett efter skatten tillräckeligt område så will landshöfdinge embetet sig framdeles deröfwer särskildt utlåta så widt tillfälle och tillgång af blifwande öfwerloppsmarck, annorstädes kan finnas.

Den möjlighet som förelåg att med stöd av det ovannämnda kungl. brev den 13 januari 1860 erhålla nedsättning i mantalet har icke utnyttjats för Grubbe och Wästerhiske byar.

Den 31 december 1866 meddelade länsstyrelsen utslag angående avvittning och skattläggning av sådan hemman, krononybyggen, torp och lägenheter i Umeå socken, vilka antingen icke alls eller blott till någon del förut undergått sådan behandling. Av utslaget intages här följande:

Westerhiske och Grubbe byar, om tillhopa 8 13/16 dels mantal, hafva genom Konungens Befallningshafvandes Utslag den 29 September 1786 blifwit tillerkände utmål efter 1000 tunnland duglig widd på mantalet med 8812 tunnland 16 kappland; men då berörde byar blifwit tillagde endast 1905 tunnland 19,75 kappland duglig mark, och en brist i område af 6906 tunnland 28,25 kappland, eller 38678 qvadratrefvar 58 qvadratstänger, hafva byamännen hemställt att för bristen warda tillerkände ersättning antingen inom Umeå socken eller ock å lämpligt ställe vid flottled inom Degerfors socken.

Med bifall till hwad hemstäldt blifwit, vill Konungens Befallnings hafvande härigenom hafva tilldelat Westerhiske och Grubbe byar, såsom fyllnad i dess område, en mellan Strömbäcks, Söderviks, Österåkers, Hammarkulla, Degerbäcks, Stenbäcks och Brattåkers områden belägen Kronomark, å kartan Litt KK. N:o 27 begränsad af linier mellan punkterna M, X, Y, V, I, N, K, L, M, r, q, p, s och w samt innehållande 2458 qvadratrefvar 75 qvadrat-

stänger eller 439 tunnland 2 kappland duglig mark; och 2654 kvadratrefvar 92 kvadratstänger 50 kvadratfot eller 474 tunnland 3 kappland impedimenter.

Ehuru härigenom Westerhiske och Grubbe byars brist i utmål icke blifvit fylldt; likväl och då någon vidare tillgång å kronomark inom Umeå socken icke finnes, samt om sättet för användandet af uppkomne öfverlopps marker inom Degerfors socken är serskildt stadgad, finner Konungens Befallningshafvande det kunna Westerhiske och Grubbe byar icke vidare än som skett, tilläggas någon fyllnad i deras områden.

Avvittringsstyresmannens i ärendet avgivna yttrande slutade på följande sätt:

Som någon öfverloppsmark i öfrigt icke finnes att tillgå inom Umeå socken och gällande avvittringsstadga föreskrifver det avvittring skall förrättas sockenvis, anser jag, med jemväl fästadt afseende på ordalydelsen uti Kungl. Maj:ts ofvanåberopade utslag, mig höra tillstyrka att med hvad åt förenämnde byar sålunda är vordet föreslaget må bero samt att följaktligen icke något afseende fästes vid gjord framställning om fyllnad i utmål inom Degerfors socken.

Över 1866 års utslag blev icke några besvär anförda av byamännen i Västerhiske och Grubbe, varför utslaget för deras vidkommande vann laga kraft. Besvär över samma utslag anfördes däremot av Ansmarks, Baggböle, Böle, Degernäs, Röbbäcks, Östertegs, Västertegs och Öns byamän. Genom beslut den 20 januari 1871 fann Kungl. Maj:t — i anledning av de anförda besvären — att de av länsstyrelsen i 1866 års utslag anförda skälen för begränsning av de byarna tillagde arealerna skogsmark icke i och för sig voro av den beskaffenhet, att de kunde utgöra hinder för tilldelning av fyllnadsmarker inom Degerfors socken. Med anledning härav föreskrev Kungl. Maj:t *dels* att länsstyrelsen skulle utreda huruvida icke någon del av de odisponerade öfverloppsmarkerna i Degerfors socken lämpligen skulle kunna användas såsom fyllnad till byarnas utmål inom Umeå socken, *dels ock* att länsstyrelsen efter utredningens verkställande skulle avgiva nytt utlåtande i ärendena. Den 31 januari 1874 meddelades nya utslag av länsstyrelsen, och tillades enligt dessa de klagande byarna sammanlagt inom Degerfors och Vännäs socknar så mycken skogsmark, som tillerkänts dem i avvittringsutslag år 1784, 1786 och 1791.

Från Umeå socken utbröts Degerfors socken 1798, Sävar socken 1817 och Vännäs socken 1834.

År 1875 anhöll Västerhiske och Grubbe byamän att Kungl. Maj:t måtte av gunst och nåd medgiva, att byamännen, vilka av oförstånd ej överklagat länsstyrelsens utslag den 31 december 1866, finge åt sig upplåten mark, motsvarande byarnas brist i utmål av 6467 tunnland 26 $\frac{1}{4}$ kappland, av odisponerade lägenheter antingen inom Vännäs socken i närheten av Uman och Vindelns vattendrag eller ock av dem, som funnes inom Sävars socken på ömse sidor om Sävar älv och om vilkas användande någon bestämmelse ej skulle ha skett. I infordrat utlåtande den 29 maj 1875 yttrade länsstyrel-

sen att erfarenheten ådagalagt, att de flesta av de byamän inom Umeå socken, vilka i följd av föreskrifterna i Kungl. Maj:ts brev den 20 januari 1871 för bristande utmål undfått fyllnad av överloppsmarker inom angränsande socknar, gått i författning om försäljning av den sålunda tillagda fyllnadsmarken. Länsstyrelsen anförde jämväl, att, när det torde bli omöjligt för sökandena att med någon fördel bruka och gagna marker, som låge på flera mils avstånd från deras bostäder, byamännen följaktligen skulle bli nödsakade att försälja den mark, som kunde bli tillerkänd dem, vid vilket förhållande köpeskillingen skulle komma hemmansägarna och ej deras hemman till godo. På grund därav och då enligt Kungl. Maj:ts brev den 13 januari 1860 den utvägen stode byamännen öppen att, därest de funne sig därtill befogade, söka förmedling å det deras hemman åsatta skattetalet, hemställde länsstyrelsen att ansökningen måtte lämnas utan avseende. Genom beslut den 15 juni 1875 fann också Kungl. Maj:t byamännens ansökning icke förtjäna avseende.

I en till Kungl. Maj:t ställd, den 7 januari 1939 dagtecknad skrift anhöll därefter byamännen i Västerhiske och Grubbe byar, när bristen på husbehovsskogar gjort sig alltmera kännbar och allvarligt hotade jordbruksnäringen i orten, att byarna måtte, i likhet med andra byar inom Umeå socken, vilka överklagat länsstyrelsens utslag den 31 december 1866 angående tilldelning av fyllnadsmark, tilläggas fyllnadsmarker utom socknen. I ärendet avgavs yttranden av länsstyrelsen, överjägmästaren och överlantmätaren i Västerbottens län, domänstyrelsen och 1936 års skogsutredning.

Länsstyrelsen ansåg, att de i länsstyrelsens yttrande den 29 maj 1875 — se ovan — rörande byamännens då gjorda ansökan gjorda påpekandena alltjämt ägde sitt berättigande, varför de av sökandena åberopade skälen icke föranledde länsstyrelsen att frångå sin ståndpunkt i frågan. På grund därav och då inom Umeå socken befintliga kronoparker vore för ifrågasvarande ändamål otillräckliga, hemställde länsstyrelsen att den gjorda framställningen icke måtte vinna avseende.

Överjägmästaren meddelade, bland annat, att inom Umeå och Degerfors socknar icke längre funnes några kronoöverloppsmarker men att kronoparker funnes såväl inom Umeå socken som inom Degerfors socken.

Överlantmätaren yttrade bland annat:

Genom det förestående torde hava blivit klarlagt, dels att bristen å skogsmark till Västerhiske och Grubbe byar icke äger samband med några vid avvitrningen inom socknen förelupna felaktigheter utan uppkommit genom en redan vid avvitrningen konstaterad allmän knapphet å inom orten befintliga och för fyllnad lämpade kronoskogar, dels ock att Kungl. Maj:t tidigare, nämligen genom beslut den 15 juni 1875, avgjort frågan, huruvida Västerhiske och Grubbe byar med anledning av tillvägagångssättet vid avvitrningen kunde från kronan tillhöriga ägor erhålla ytterligare tilldelning av skogsmark. Med anledning av vad sålunda blivit utrett och då inom socknen befintliga kronoparker äro för sådant ändamål otillräckliga, anser över-

lantmätaren för sin del, att någon tilldelning av skogsmark till Västerhiske och Grubbe från kronan tillhörig mark nu icke bör komma i fråga.

Domänstyrelsen — liksom överjägmästaren — hemställde, med stöd av den utredning, som i de i ärendena avgivna yttrandena förebragts, att framställningen icke måtte vinna avseende.

1936 års skogsutredning, vilken hemställde att framställningen måtte av Kungl. Maj:t lämnas utan avseende, anförde i huvudsak:

Den mindre tillfredsställande avvägning av skogsmarksinnehavet, som i det ifrågavarande fallet har sin grund i ett vid avvitringen givet utgångsläge, är ingalunda unikt. Tvärtom torde liknande förhållanden, uppkomna även av andra orsaker, förefinnas rätt allmänt. Huruvida åtgärder lämpligen kunna vidtagas i syfte att åvågbringa en ändamålsenlig lösning av dylika frågor, är beroende av det resultat, ett ingående studium av detta problem i hela dess omfattning må kunna giva. Dessa och angränsande frågor, jorddelningslagstiftning och fastighetsbildning, äro för närvarande under utredning. Även 1936 års skogsutredning får måhända anledning återkomma till dessa spörsmål. På grund härav synas föregripande avgöranden av enskilda fall, som icke intaga någon särställning och på det sätt sökandena anhållit, icke för närvarande böra träffas.

Byamännen anförde bland annat:

Även om de av länsstyrelsen anförda skälen då varit bärande, anse vi — tvärtemot vad länsstyrelsen i sitt år 1940 förnyade yttrande på denna vår framställning framhållit — att de icke äga någon giltighet nu. Vi anse, att det icke bör inverka på vår sak, att de byamän, som efter 1875 fingo fyllnadsjord, sålde den. Man kan icke taga för givet, att byamännen i Västerhiske och Grubbe byar skulle förfarit på samma sätt. Vidare äro förhållandena nu helt olika dem på 1880—1890-talet. Byarna voro då mindre utvecklade och behovet av skog följaktligen mindre. Därtill kommer att byarna då hade avsevärt större skogsbehållning i inägor. Den skog, Västerhiske och Grubbe byar haft i inägor, är nu förbrukad. Därest byarna nu erhöles skog av Kronan, skulle en försäljning därför icke kunna ifrågakomma ens om skog erhöles i en från Umeå avlägset liggande socken. Om byarna erhålla skog, hava de också för avsikt att avsätta den till och förvalta den såsom bysamfällighet, varigenom avkastningen kommer fastigheterna såsom sådana till godo allt framgent.

Byamännens behov av husbehovsskog, som tydligt framgår av det tidigare ingivna utdraget av taxeringslängd för byarna, understrykes också av Överlantmätaren, som konstaterat att för det väsentliga antal småbruks- och jordbruksfastigheter, som nu finnas i byarna, behovet av skogsmark numera i ännu mindre grad än tidigare kan fyllas av byarnas egna skogstillgångar.

Genom beslut den 20 juni 1941 fann Kungl. Maj:t byamännens ansökan icke föranleda någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd.

Yttranden över motionerna

Alla remissinstanserna har avstyrkt motionerna.

Kammarkollegiet

Beträffande frågan huruvida någon rättslig grund finnes för ett anspråk å fyllnadsskog för ifrågavarande båda byar får kollegiet framhålla följande.

Vid detta spörsmåls bedömande måste uppmärksammas, att det för berörda byar nu felande skogsanslaget icke motsvaras av något av byarna före 1786 hävdadt skogsområde på marken. Av betydelse särskilt för möjligheten att få frågan löst genom domstolsförfarande synes vara den västerbottniska avvitringsens karaktär av administrativt förfarande med slutgiltig verkan.

I rättsfallsreferatet i N.J.A. I 1901 s. 169 uppgives att Stöcksjö by i Umeå socken genom K.B:s i Västerbottens län utslag den 27 — rätteligen den 29 — september 1786 »tillerkändes» ett felande område av 4.170 tunnland i skog och mark, att byn efter då gällande skattläggningsmetod i sammanhang med avvitringen tilldelas. Denna by skulle sålunda — under förutsättning att referatet riktigt återgäve förhållandena — hava haft starkare skäl att åberopa till stöd för yrkande att erhålla fyllnadsskog än Grubbe och Västerhiske byar, beträffande vilka K.B. i annat utslag den 29 september 1786 uttalade, att K.B. ville framdeles särskilt utlåta sig om den efter avvitringsrättens utlåtande föreliggande bristen i område, så vitt tillfälle och tillgång av blivande överlopsmark annorstädes kunde finnas. Högsta domstolen ogillade emellertid — trots de bättre skäl som Stöcksjö by sålunda enligt referatet kunde åberopa — i dom den 16 april 1901 Stöcksjö bys yrkande om förpliktande för kronan att anvisa och tillhandahålla byamännen det felande området. Domen innebar ett fastställande av Svea hovrätts dom i målet, vari anförts att åberopade utslaget den 27 september 1786, varigenom K.B. efter då gällande bestämmelser utsatt för Stöcksjö by det tunnlandtal jord, som vid avvitringen borde tilldelas hemmanen i byalaget efter deras skatt och ränta, icke för byamännen grundade någon rätt av beskaffenhet att till följd därav kronan kunde av domstol förpliktas att till byamännen avstå vad som för dem bruste i det i utslaget bestämda utmål.

Av högsta domstolens akt i målet synes framgå, att 1786 års utslag för Stöcksjö by icke företetts inför domstolen. Avskrift av utslaget, vilket återfunnits i kammarkollegiets arkiv, bilägges. Härav framgår att byns ställning i målet var svagare än domstolarna synas ha antagit, i det att K.B. i själva verket behandlat Stöcksjö på liknande sätt som Västerhiske och Grubbe. Med hänsyn till vad kammarkollegiet anförts i sin — av Kungl. Maj:t den 11 september 1787 i huvudsak godtagna — skrivelse till K.B. den 9 maj 1785 torde K.B. ha saknat befogenhet att villkorlöst tilldela Stöcksjö by ett byns gamla ägovälde överskjutande tunnlandtal jord. Som av utslagen år 1786 för såväl Stöcksjö som Västerhiske och Grubbe närmare framgår, har K.B. ej heller gjort detta utan i båda fallen ställt frågan om fyllnadsskog på framtiden.

Beträffande den fortsatta handläggningen hos de administrativa myndigheterna av Grubbe och Västerhiske byars avvitringsfråga är att märka, att jordägarna i dessa byar icke överklagat K.B:s utslag den 31 december 1866 — — —. Även om nämnda byar — med hänsyn till den inställning till frågan, som då intogs av Kungl. Maj:t — skulle kunnat erhålla ytterligare

skogstilldelning därest de anfört besvär över K.B.:s utslag, har denna möjlighet likväl försuttits och avvitringsförrättningen sålunda blivit definitiv.

Av det anförda framgår att någon rättslig grund för de framställda önskemålen om ytterligare skogstilldelning till de nu ifrågakomna båda byarna icke föreligger.

Till stöd för anspråken på skogstilldelning kunna måhända anföras vissa skälighetssynpunkter. Även om dessa i och för sig äro värda hänsyn, torde dock alltfört böra beaktas vad 1936 års skogsutredning anförde i det ärende, som avgjordes av Kungl. Maj:t den 20 juni 1941.

Vad slutligen angår frågans ekonomiska betydelse torde ett skogsområde med den belägenhet och av den storlek, det här gäller, f. n. hava ett värde av minst 1.000 kronor per hektar eller för cirka 3.000 hektar lägst tre miljoner kronor. Eventuellt kan värdet, beroende på områdets och den växande skogens beskaffenhet, vara betydligt högre.

Mot bakgrund av vad ovan anförts anser kollegiet det icke försvarligt att nu på grund av skälighetssynpunkter tilldela Västerhiske och Grubbe byar ifrågavarande fyllnadsskog.

Under åberopande av det anförda får kollegiet uttala, att en ytterligare utredning i ämnet icke synes motiverad.

Lantmäteristyrelsen

Enligt lantmäteristyrelsens mening måste man utgå från att Grubbe och Västerhiske byamän icke genom rättegång mot kronan kunna åtkomma någon fyllnadsskog, varvid kan hänvisas till Kungl. Maj:ts dom den 16 april 1901 i Stöcksjö byamäns rättegång mot kronan.

Av byamännen försutten tid för anförande av besvär över länsstyrelsens avvitringsutslag den 31 december 1866 kan icke återställas, och ej heller torde förutsättningar föreligga för resning i detta utslag. Det synes härvid vara till fyllest att hänvisa till att byamännen i 1875 års framställning till Kungl. Maj:t angivit att de av oförstånd ej överklagat utslaget.

Genom 1866 års utslag prövades byamännens anspråk på fyllnadsskog inom nuvarande Umeå socken och Degerfors socken. Härmed överensstämmer att byamännen i 1875 års framställning anhöllo om mark inom Sävars socken eller Vännäs socken (vilka socknar utbrutits ur Umeå socken, vilket enligt Bjarmes i motionerna omförmälda promemoria skett år 1817 resp. år 1834). Någon skyldighet för avvitringsorganen att vid avvitringarna inom sistnämnda socknar ex officio upptaga fråga om fyllnadsskog till Grubbe och Västerhiske byar torde icke kunna anses ha förelegat.

En förutsättning för att Kungl. Maj:t nu skulle kunna avstå kronomark till byamännen är att riksdagen lämnar sitt medgivande därtill. Vid bedömning av fråga huruvida det kan anses föreligga så ömmande omständigheter, att ett sådant medgivande ter sig motiverat, synes bland annat kunna framhållas att de tidigare grundskatteförhållandena icke med någon större tyngd tala för byamännens anspråk. Av kammarkollegiets arkivmemorial att döma medförde nämligen avvitringarna icke någon höjning av byarnas grundskatt och byamännen begagnade sig efter Kungl. Maj:ts beslut den 15 juni 1875 icke av möjligheten att ansöka om nedsättning av grundskatten, varjämte grundskatten i slutet på 1800-talet torde ha varit obetydlig i förhållande till den årliga nettoavkastning som fyllnadsskogen skulle ha lämnat.

På grund av vad sålunda anförts finner sig lantmäteristyrelsen icke kunna förorda bifall till de ifrågavarande motionerna. Samtidigt är styrelsen medveten om att det otvivelaktigt är så, att åtskilliga jordbruksfastigheter i Grubbe och Västerhiske ha behov av skogsförstärkning; om de åtgärder härför som inom ramen för jordbruksrationaliseringen redan nu äro möjliga eller kunna tillkomma är emellertid i motionerna icke fråga.

Domänstyrelsen

Den i motionerna omförmälda av förste arkivarien John Bjarne verkställda utredningen innehåller dels en redogörelse för vad i ärendet förekommit, dels en redogörelse för de slutsatser som Bjarne för egen del kommer till. Domänstyrelsen, som icke kan finna att utredningen ger stöd för de slutsatser, som Bjarne kommit till, vidhåller sin tidigare deklarerade uppfattning, att tillfredsställande utredning i ärendet förebragts och att byamännens krav på fyllnadsskog icke bör vinna avseende.

Även länsstyrelsen i Västerbottens län avstyrker motionerna.

Utskottet

Motionärerna hävdar, att Grubbe och Västerhiske byamän i samband med den avvitrting, som under slutet av 1700-talet övergick byarna, av vederbörande myndigheter blivit tillerkända 8 812,5 tunnland skogsmark, att detta beslut verkställdes sålunda att byamännen tilldelats knappt 2 000 tunnland, att byamännens rättmätiga anspråk på återstående cirka 7 000 tunnland hittills icke tillgodosetts, att byamännen, så länge grundskatterna utgick, erlagt sådan skatt på grundval av det beslut om större skogsanslag som byamännen tillerkänts men icke tilldelats samt att myndigheterna genom att tillerkänna andra rätt till kronans mark obehörigen gynnat dessa på byamännens bekostnad och satt kronan ur stånd att fullgöra sina vid avvitrtingen gjorda åtaganden. Motionerna syftar icke till någon lagstiftning, men för att få frågan ur rättslig och principiell synpunkt närmare undersökt, vill motionärerna få till stånd en utredning. Enligt motionärernas mening har byamännen ett rättsligt grundat anspråk mot kronan att erhålla viss myckenhet skogsmark. Varken motionerna eller den i ärendet eljest förebragta utredningen ger vid handen att byamännen någonsin påkallat domstols prövning av sina anspråk.

Förutom de betänkligheter av allmänt konstitutionell natur, som möter mot att i riksdagen upptaga frågor om enskildas rätt i ett av myndigheter avgjort fall, kan det sägas att en utredning av det slag motionärerna vill få till stånd ej är försvarlig, innan byamännen fått sina anspråk prövade i rättegång. Dessa frågor har utskottet ingående övervägt och därvid beaktat särskilt följande.

I den mån byamännens anspråk kan prövas av domstol — och utskottet

saknar anledning förmoda att så icke skulle vara förhållandet — finnes givetvis icke någon anledning för utskottet eller riksdagen att i minsta mån föregripa det avgörande, som i sådan ordning kan träffas. Trots det sagda torde man likväl just i förevarande fall med visst fog kunna hävda, att möjligheterna för byamännen att i rättegång mot kronan vinna bifall till sina anspråk måste bedömas som små. Här föreligger nämligen den situationen att liknande anspråk från andra (Stöcksjö) byamän i samma socken ogillats genom en av högsta domstolen den 16 april 1901 meddelad dom (refererad i Nytt juridiskt arkiv, avdelning I, 1901, s. 169 ff). Rättsfallet har på ett intressant sätt kommenterats av kammarkollegiet i dess här ovan redovisade yttrande. Ett ytterligare skäl för att anse frågan som ett ämne, varmed riksdagen äger att taga befattning, utgör den omständigheten, att motionerna syftar till förfogande över kronans fasta egendom, och i fråga om denna har riksdagen i § 77 regeringsformen tillerkänts speciella och omfattande befogenheter. På grund av de särskilda omständigheterna i denna fråga anser sig därför utskottet oförhindrat att redovisa resultatet av den i ärendet verkställda utredningen, vilken torde kunna sammanfattas på följande sätt.

Avvittringsdomstolen fann år 1785, att byarnas sammanlagda skattetal enligt tidigare verkställd skattläggning utgjorde 8^{52/64} mantal, att byarna borde tilldelas skog och mark med 1 000 tunnland för mantal eller 8 812 tunnland 16 kappland, att byarnas sammanlagda område endast utgjorde 1 905 tunnland 19^{3/4} kappland, att — enligt den antagna normen för marktilldelning — för byarna förelåg en brist av 6 906 tunnland 28^{1/4} kappland. Eftersom länsstyrelsen — men icke domstolen — ägde behörighet att avgöra denna fråga hemställde domstolen, att länsstyrelsen måtte taga under övertvägande att på annat håll i socknen tilldela byamännen vad som brast enligt domstolens beräkningar. I samband med att länsstyrelsen år 1786 fastställde avvittringen förklarade länsstyrelsen, att den fann domstolens förslag skäligt och billigt, men eftersom byarnas gamla ägovälde var väsentligt mindre än det område, som byarna enligt domstolens beräkning borde erhålla, kunde byarna ej få mera än vad de förut haft. För den händelse tillgång till överloppsmark i framtiden skulle yppas, skulle länsstyrelsen ånyo upptaga frågan härom. Så skedde år 1866, då byarna tilldelades ett område om 913 tunnland 5 kappland, varav 439 tunnland 2 kappland utgjorde duglig mark och 474 tunnland 3 kappland impediment. Över 1866 års beslut, som berörde jämväl övriga byar i Umeå socken, anfördes besvär av åtskilliga byar, medan beslutet beträffande övriga — bland dem Grubbe och Västerhiske — vann laga kraft. I följd av besvären tillerkändes de klagande byamännen den mark som beräknats för deras del vid det föregående århundradets avvittringar. Byamännen i Grubbe och Västerhiske har därefter vid två tillfällen — 1875 och 1939 — trots att besvär i föreskriven ordning icke anförts över länsstyrelsens beslut, anhål-

lit om att Kungl. Maj:t måtte tillerkänna dem fyllnadsskog. Båda framställningarna har lämnats utan bifall.

Avvittringsverksamheten är numera avslutad. Den var i Västerbottens län ett författningsreglerat administrativt förfarande med slutgiltig verkan. Över myndigheternas beslut förelåg städse möjlighet att anföra besvär. Av anledningar, som numera är okända, har byamännen i Grubbe och Västerhiske icke begagnat sig härav. Avvittringsdomstolens avgörande innebar icke och kunde icke innebära något annat än ett förslag till länsstyrelsen såsom beslutande myndighet. Länsstyrelsens beslut år 1786 innebar icke — som motionärerna hävdar — att byamännen tillerkändes rätt till fyllnadsskog; beslutet innebar endast ett löfte, vars uppfyllande var betingat av visst villkor. Löftet har — i enlighet med villkoret — infriats vid frågans slutliga avgörande år 1866, en omständighet som motionärerna icke omnämner. Självfallet kan intet med säkerhet sägas om utgången av det fullföljdsförfarande, som skulle ha kommit till stånd, därest byamännen i föreskriven ordning anfört besvär över 1866 års beslut. Men även om man gör det antagandet, att byamännen därvid, i likhet med övriga klagande sockenmän, skulle ha erhållit all den fyllnadsskog, som i förhållande till avvittringsdomstolens beräkningar och 1786 års beslut ännu brast, är detta likafullt en omständighet, som enligt utskottets mening icke är ägnad att i dag böra inverka på frågans bedömande. Det är antagligt att föreställningen om en ännu bestående rätt till fyllnadsskog härleder sig till 1866 års beslut och vad därav följde. Länsstyrelsen tillämpade därvid en restriktiv författningstolkning, medan Kungl. Maj:t följde en mera extensiv. Såväl det allmänna rättegångsförfarandet som förvaltningsprocessen erbjuder otaliga exempel på att olika instanser tillämpat eller tolkat samma författning på olika sätt. Häri ligger ingenting anmärkningsvärt.

Motionärerna har gjort gällande att byamännens rätt till ytterligare fyllnadsskog framgår även därav, att de betalt grundskatt jämväl för den skog, som de icke erhållit. Därmed torde det förhålla sig så att 1786 års avvittring för byamännen icke innebar någon ändring i det före avvittringen gällande mantalet och därmed ej heller i skatten. En förutsättning för att denna avvittrings innebörd av skattläggning skulle komma till synes, torde ha varit att byarna haft så stort ägovälde, att det överstigit den vid avvittringen gällande normen för marktilldelning, vilket ju för deras del alls icke var fallet. Av möjligheterna att i enlighet med det kungl. brevet 1860 erhålla nedsättning i skatten har byamännen icke begagnat sig.

Utskottet har icke haft vare sig möjlighet eller anledning att undersöka i vilken utsträckning byamännen rent faktiskt lider brist på skogsmark. Ej heller motionärerna synes vilja ifrågasätta, att statsmakterna utan hänsyn till rättsläget av ren billighet bör avstå den åsyftade skogsmarken. Huru en dylik brist inom ramen för gällande lagstiftning skall kunna tillgodoses ligger därför vid sidan om den väckta frågan.

Vid övervägande av allt som i ärendet förekommit har utskottet icke kunnat finna anledning att vare sig tillstyrka den i motionerna begärda utredningen eller eljest instämna i vad motionärerna till stöd härför anfört.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motioner I:73 och II:99 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 18 mars 1958

På tredje lagutskottets vägnar:

HUGO OSVALD

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från första kammaren: herrar Osvald, Lindahl, Grym, Axel Jansson, Göran Karlsson, Ebbe Ohlsson och Robert Johansson;

från andra kammaren: herrar Levin, Johansson i Torp, Åhman, fru Torbrink, herrar Johnsson i Kastanjegården, Bengtsson i Halmstad, Persson i Tandö, Bengtsson i Göteborg* och Jansson i Aspeboda.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.